

मराठी विज्ञान परिषदेची जन्मकथा (www.mngogate.com) लेख M01 - म. ना. गोगटे

मराठी भाषेत शास्त्रीय साहित्य कमी आहे, वगैरे गोष्टी सुविख्यात आहेत. याबाबतीत काही तरी यथाशक्ती कार्य व्हावे म्हणून मी मुंबई मराठी साहित्य संघास सुचवले की एक शास्त्रीय साहित्य समिती निर्माण करावी. संघाच्या कार्यकारी मंडळावर मी सभासद होतो व माझी सूचना संघाच्या चालकांस पसंत पडून 1963 च्या सुमारास शास्त्रीय साहित्य समिती स्थापन झाली. या समितीचे अध्यक्ष म्हणून प्रा. का. रा. गुंजीकर व कार्यवाह म्हणून माझी नेमणूक झाली. मी या समितीतर्फे निरनिराळ्या वैज्ञानिक विषयांवर व्याख्याने घडवून आणली. 1965 मध्ये साहित्य संघाचे प्रादेशिक पातळीवर संमेलन भरले तेव्हा त्याचा एक भाग म्हणून हिंदुस्तान ऑर्गॅनिक केमिकल्स लिमिटेडचे संचालक डॉ. ग. शां. कसबेकर यांच्या अध्यक्षतेखाली शास्त्रीय संमेलन भरवण्यात आले. यावेळी एक शास्त्रीय स्मरणिका प्रसिद्ध करण्यात आली व साहित्य संघाचे एकमेव शास्त्रीय प्रकाशन " मातीची धरणे " (लेखक श. म. भालेराव) प्रसिद्ध झाले. " परिभाषेचा परिचय " या नावाची सुमारे 15-16 छोट्या लेखांची माला शास्त्रीय साहित्य समितीतर्फे महाराष्ट्र टाइम्स मध्ये काही काळ प्रसिद्ध झाली. भारत-पाकिस्तान 1965 च्या संघर्षानंतर युद्धशास्त्र या विषयावर एक व्याख्यानमाला साहित्य संघात आयोजण्यात आली.

पुन्हा एखादे शास्त्रीय संमेलन भरवावे असे माझ्या मनात होते. शक्यतो हे मुंबईबाहेर व्हावे, इतकेच नव्हे तर साहित्य संमेलन, नाट्य संमेलन याप्रमाणे निरनिराळ्या ठिकाणी विज्ञान संमेलन व्हावे अशी मनात इच्छा होती. पण साहित्य संघाचे कार्यक्षेत्र मुंबईपुरतेच मर्यादित असल्याने बाहेरगावी कार्य करणे शक्य नव्हते. बरे, मुंबईतच दुसरे शास्त्रीय संमेलन भरवावे तर त्यालाही संघाची परवानगी मिळेल. त्याला काही कारणेही घडली. या संबंदात काही व्यक्तींची नावे घेणे ठीक वाटत नाही. सांगण्यास हरकत नाही, पण साहित्य संघ हा देखील माझाच आहे, व तेथील चालकांशी माझे उत्तम संबंध आहेत. जुन्या जखमा उघडण्यात स्वारस्य नाही, म्हणून व्यक्तींची नावे टाळतो. ललित साहित्याच्या मानाने शास्त्रीय साहित्यविषयक कार्य अधिक जोमाने होत असल्याबद्दल संघातील काही चालकांना बरे वाटत नव्हते. माझे म्हणणे असे असायचे की, ललित साहित्यविषयक कार्यही अधिक जोराने व्हावे. पण तसे न होता, माझ्या शास्त्रीय साहित्यविषयक कार्याला लगाम घालावा असा विचार प्रकट होऊ लागला.

साहित्य संघाच्या नव्या वास्तूत कार्यालयाशेजारी एका जुन्या कार्यकर्त्याचे बिऱ्हाड बाजले असायचे. अनेकांना ते अयोग्य वाटत असे. मैत्रीची सूचना म्हणून मी त्या कार्यकर्त्यांस एक दिवस खाजगीत सांगितले की " आपले असे राहणे बरे दिसत नाही. वार्षिक सभेतही कुणी यावर प्रश्न विचारणार आहे असे ऐकतो. आपण स्टेजच्या बाजूस जागा आहे तेथे राहणे श्रेयस्कर होईल. " ही माझी फुकट फौजदारी होती. अनुभवान्ती असा सल्ला कुणास देऊ नये, हे मी थोड्याच काळात शिकलो. गेल्या काही वर्षात संघावर कोणी कसे उपकार केले आहेत याची मला माहिती नव्हती.

वरीलप्रमाणे मी खाजगीत बोललो. पण त्या कार्यकर्त्यांने सर्वांना ते सांगितले व त्यांची मी बदनामी केली असा प्रचार केला. खाजगी बोलणे हे सार्वजनिक बदनामी ठरत नाही. दुसरे असे की माझ्या म्हणण्यात चूक नव्हतीच. पण मी साहित्य संघाच्या चालकांस चांगलेच दुखावले होते ! हा कोण काल आला नि आमच्या सिंहासनाला हलवू पहातो ? शास्त्रीय साहित्य विषयक संमेलने, व्याख्याने वगैरेंस आता चालकांकडून मला परवानगी मिळेना. पुढे साहित्य संघाच्या निवडणूकीत ठराविक तंत्रे वापरून मी कार्यकारी मंडळावर येणार नाही अशी व्यवस्थाही करण्यात आली.

तो फेब्रुवारी 1966 चा महिना होता. संघात शास्त्रीय साहित्यविषयक कार्य करता येणार नाही म्हणून मी सुन्न झालो होतो. एक प्रकारची चीड मला आली होती. साहित्य संघाशी माझा दुरावा होण्यातूनच मराठी विज्ञान परिषदेचा संकल्प माझ्या मनात स्फुरण पावला.

असो. झाले हे चांगले झाले. कारण या निमित्ताने मुंबईच्या मर्यादित कार्यक्षेत्राऐवजी अखिल महाराष्ट्र हे कार्यक्षेत्र असलेली संस्था उदयाला आली. मराठी विज्ञान परिषद स्थापन करण्याचा मी चंग बांधला. त्यासाठी काही अनौपचारिक सभा माझ्या घरी झाल्या. सुरुवातीला मंडळींना वाटे की, नवीन संस्था कशाला ? द्रव्यनिधी उभारण्यास मनस्ताप होतो, वगैरे कारणे पुढे करण्यात आली. अडचणी येणारच हे मी जाणून होतो. साहित्य संघाच्या चालकांशी माझे मतभेद झाले तरी त्यांनी जिद्दीने संस्था वाढवून आपली भव्य वास्तू कशी उभारली, त्यांना किती मेहेनत पडली याचीही मला कल्पना होती. पण ललित साहित्याचे बोट धरून विज्ञान साहित्याची प्रगती होणार नाही व महाराष्ट्रव्यापी संस्थेची आता गरज आहे ही मी खूणगाठ बांधली होती.

परिषदेची स्थापना मूठभर मंडळींनी केली, असा समाजाचा ग्रह होऊ नये, असाही एक विचार मनात आला. काही मान्यवर संस्थांची स्थापना कशी झाली याचा मी अभ्यास केला. सर्वानुमते असे ठरले की 24 एप्रिल 1966 रोजी प्रकट सभेत मुंबई विद्यापीठाचे माजी कुलगुरू व नामवंत धन्वंतरी डॉ. रा. वि. साठे यांच्या अध्यक्षतेखाली संस्थेची स्थापना करावी. याविषयी जाहीर निवेदन वृत्तपत्रातून प्रसिद्ध झाले. साहित्य संघाच्या वास्तुतच ही सभा भरली होती. या सभेत परिषद स्थापनेचा ठराव सुमारे 100 श्रोत्यांच्या उपस्थितीत विविध प्रकारची चर्चा होऊन संमत झाला.

(महाराष्ट्र टाइम्स 18 डिसेंबर 1972 मधील लेखावरून संक्षेपाने)

टीपा (1) वरील सभेपूर्वी पुण्यात सृष्टिज्ञान मासिकाचे प्रा. गो. रा. परांजपे यांनी एक बैठक घेतली. सर्वांचा पाठिंबा मिळाला. ठिकठिकाणचे विज्ञानप्रेमी आणि नागपूरच्या उद्यम मासिकाचे संपादक श्री वाडेगावकर यांनी पत्राने पाठिंबा कळवला. (2) प्रकट सभेने एक अस्थायी समिती निवडली. तिने घटनानियम व संस्थेची नोंदणी करून घेतल्यावर तिचे पहिल्या कार्यकारी मंडळात रूपांतर झाले. (3) मी 1966-75 कार्यवाह, 75-76 उपाध्यक्ष, 76-82 अध्यक्ष, 82-84 विश्वस्त या पदांवर होतो.

लेखकसंपर्क बेवसाईटच्या इंडेक्सपानावर